

Ha kedd van,

BALOG JÓZSEF

akkor ez Belgium. Ahol most mindenki azzal van elfoglalva, hogy hányan is vagyunk? Voltunk és leszünk. Leszámítva a biztosat – a 15 millió belgát, ami ugye vagy 14 vagy 16 millió –, minden bizonytalan. Hányan lesznek majd egy tüntetésen? A vehemens pártelnök szerint 1 millióan. Legalábbis a tüntetés előtt két hónappal. Később már csak több száz ezren leszünk. Azután ötvenezeren. Amikor pedig tízezeren vagyunk, akkor ugye – megint csak a pártelnök szerint – kétszáz ezren vagyunk valószínűleg. Pedig a rendőrség – egyedül ők számoltak pártsemlegesen – megállapította, hogy tényleg, valószínűleg, egész pontosan megállapíthatatlan, hogy mennyien voltak a tüntetésen, de olyan tízezer körül lehettek, mivel ők pontosan megszámolták a jelenlévőket.

Ebből is látszik, hogy Belgiumban mi mennyi. Olyan ez, mint az egyes pártok taglétszáma. Magam ugyan csak a túlszereplő, izgága vagy éppen rendíthetetlen főnököket látom nap mint nap, de kell legyenek talpasok is, ha mondják. Mert, ha folyamatosan csökken néhány párt taglétszáma, akkor az volt valamennyi, ha viszont stagnál, akkor éppen annyi, ha pedig időközben lassú emelkedésnek indult, akkor még annyibb lesz. Ebben is vannak legnagyobbak, ők legalább ötvenezerre taksálják saját magukat. Igaz, ezt közvéleményben nem lehet kutatni – a pártállás sérthetetlen – tehát kénytelenek vagyunk a pártok kissé zilált nyilvántartásaira hagyatkozni. Ami ugye annyit tesz, hogy azt mondanak, amit akarnak.

Akárcsak a szakemberkérdésben. Ebben legutóbb a miniszterelnök foglalt állást. Hosszú beszédében – nyilván nem függetlenül az éppen tüntető valamennyi honpolgár szakértői kormányt követelő vezérszónokától – alaposan elverte a port az ún. szakértőkön. Mert, ugye, ez a szakértő, aki az elmúlt rezsimben magas tisztséget töltött be – kérdezte. Az egyes intézmények főigazgatói pozícióinál persze magasabb polcon rezsimmelő tisztségviselőkre gondolhatott. Majd egy kis homgyuladás után sejtetni engedte, hogy szakértő csak ott van, ahol mi vagyunk. Vagyis van valamennyi, de az a miénk. A többi csak kívülálló lehet, kerékkötő, olyan, aki most kívülről szakért, s nem vállalja az átalakítás keserves terheit.

Most persze hagyjuk, hányan vannak azok, akikről egy ilyen beszéd után bocsánatot kellene kérnie még egy miniszterelnöknek is. A politika csak önérdéket ismer. A politika nem ismeri azokat, akik az elmúlt rezsimben is szakemberek voltak. Mondjuk, ha egy szaros disznóólban az állatorvos nem a lécebe vágja a fecskendőjét, ugye még nem szakember? S ha gyógyszerrel kísérletezett az állami gazdaságban, akkor sem volt szakember. És ha csak bíznak benne az emberek, s jöttek hozzá a beteg állatokkal, akkor sem volt az. Hiszen akkor szolgálta a rezsimeket, most meg, hogy még mindig csak a dolgát teszi, akadályozza az újat. No, ők például hányan vannak? Hányan voltak a tüntetők között? És a pártrendezvényeken? És otthon? És éppen útban valahonnan valahová?

Akiket látunk, akiknek a hangját halljuk, ők vajon látnak és hallanak-e? Ott, ahol vannak, bizonyosan. Azt, ami körülveszi őket, alighanem. Csak tovább, csak azon túl, csak mindezek mögött, félek, csak az ismeretlen honol. Kőd, lápvilág. De nem gyurma. Úgyhogy, akik szeretnék csak úgy beleöklözni, tépni belőle egy-két darabot, jól megrágni, kiköpní, ha íze megy, jó lesz, ha megtanulnak számolni. Hátha kiderül, mennyi is az a sok-sok? Középről, és pontosan.

PÉTER LÁSZLÓ

„Nagy vagy a kicsinyekben...” (6.)

Tömörkény István halálának hetvenötödik évfordulójára

A fiú

Szintén az „egyperces” háborús novellák közé tartozik a fiát sirató fájdalmas édesanya megrendítő szépségű története (A fiú, 1915). Tömörkénynek is, Mórának is gazdag témakört kínált munkahelye, a Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum; különösen ez utóbbi, látogatóival, az egyszerű városi és tanyai népekkel, eseteikkel, vélekedéseikkel. Ilyen ez is.

Ma is látható a Móra Ferenc Múzeumban a fahonvéd, Szentgyörgyi István szobrászművész alkotása. A frontkatonák számára gyűjtöttek vele: az adományozó egy-egy szöveget verhetett bele. Most is úgy áll, féligformán pikkelyesen: sok üres hely maradt még rajta.

A fahonvéd szép magyar típust formáz. Érthető hát, ha sokan ismerőst véltek benne.

„Öreg meg fiatal falusi asszony csönget be ma délelőtt, és elfogódva, félénken lépnek be az ajtón. De hogy csak asszonyokat látnak (az emberek szintén oda vannak az ország használatára), az öregebb asszonyról lefoszlik a zsidbadság, és azt kérdezi:

– Itt van az én szögény fiam?

– A fia?

– Igen, a fiam, aki elesett Galíciában.

Azt mondják, itt van kifaragva.

Engedik őket a másik ajtón át pár léppel beljebb: a fahonvéd onnan szemközt néz velük. Az öregasszony szeméből a könny árja azonnal megindul:

– Fiam, fiam... Édös jó fiam!... Istenöm, Istenöm, mintha élne az én jó fiam...

Lassan lépeget a szoborhoz. Megsimogatja szelíden, szeretettel, azután hirtelen kitor a meggyötört anyaszívából a mély fájdalom, ráborul a talpazatra, és zogogva bújja onnan föl neki:

– Én édös magzatom...

Ahogy azután a lelke a sírás nyomán megkönnyebbült, elhaladtak. Tisztán csak azért utaztak be, másra nem kíváncsiak. Az ajtóból a könnye szivárványán még visszanez az öregasszony:

– A gyűvő hétön mögint begyűvök a fiamhoz.

A fahonvéd, mint jó és hű katona, a helyén marad, és utánuk tekint.”

Valahányszor olvasom, most is, könny szivárogo a szemembe. Bizonyos vagyok benne, nem vagyok ezzel egyedül.

A kraszniki csata

Tömörkény az volt, ami a népe. A háborút is úgy fogadta: végzetként, elítélve, de amelyet becsületes ember becsülettel szolgál. Egyre több elbeszélésében kérdező hős: mikor lesz vége?

Egyik leghitelesebb tanúságtétele a nép háborús véleményéről A kraszniki csata (1916). A színhely, mint annyi Tömörkény-írásé, a csárda, a kisvendéglő. Frontot járt öreg katonák egy-egy üveg sör mellett beszélgetnek. Jön egy kisasszony, háborús képeket árul:

„Ez Belgrád ostroma, ez a valjevói ütközet, ez Szendrő várának diadalmas védelme... Ez a kraszniki csata...”

Egy örmester beleszól:

– Nézzük.

– Tessék – nyújtja át a kisasszony – ez a valóságos kraszniki csata.

A katona kissé eltartva magától a képet, nézi.

– Hát – mondja, hát... tudom is én. Ilyenforma volt. De mindön csata ilyenforma. Nézze mán maga is, Mihály.

Nyújtja a képet egy öreg közkatónának. Az is nézi, nézi. Billent féloldalt a fejével.

– Ilyenforma is lehetett. Ki ért rá akkor széjjelnezní? Csata: csata.

A kisasszony kérdezi:

– A vitéz úr ott volt?

– Hát – mondja az ember.

– Akkor – folytatja a kisasszony – ez nagyon szép kép a családi szobába örök emlékül. Ezt tessék megvenni, igen ajánlom. Szép kép és művészi kivitelben, kérem.

Az öreg katona visszaadja a képet, mondván:

– Nem vöszöm én, kéröm. Elég volt azokat egyszer látni, nemhogy még a szoba falára is fölaggassam.

Azután elmosolyodva teszi hozzá:

– Hanem tudja, ha majd azt képet áruli, amelyikön a királyok mög a császárok mind szerbuszólnak egymással... aztat a képet majd mögvöszöm.

– Akkor – mondja elszomorodva a kisasszony – sokáig kell nekem várni arra, amíg én magával üzletet csinálók.

A katonák az asztalra könyökölve, szótlánul nézik az asztalt.

Azután egy ember már nem állhatja meg, de elsóhajtja a mondást:

– Csak félóra hosszúig lehetnék én guta...”

Kell ehhez még magyarázat, hogy foglalt állást Tömörkény a háború és a béke kérdésében?

*

Félreértések elkerülésére: e szemelvényekkel nem azt akartam sugallni, hogy Tömörkénynek ezek a legjelentősebb elbeszélései. Bár több Tömörkény-válogatást készítettem már, s közülük jó néhánynak helyet adtam bennük. Az idézettel az író legjellemzőbb motívumait, emlékezetes helyeit akartam bemutatni; megosztani az olvasóval a magam örömét: mintegy ízelítőül, hogy ha pars pro toto – a részből az egésze következtetve – fölismeri ezekben az írásokban alkotójuk nagyságát, kedvet kapjon többi elbeszélés-kötetének kézbe vételére, elolvasására is.

Az évfordulói megemlékezéseknek, ha egyáltalán van, ez az egyedüli értelmük: rákapadni az olvasót az életmű minél teljesebb megismerésére.

Testet öltött ars poeticák

Betűk és költők, nagy gondolkodók kiállítása, ahol formát ölt a szellem, ahol minden egyes betű egy-egy hatalmas életmű magvát képezi – talán így jellemezhetnénk azt a tárlatot, amely tegnap délután nyílt meg a Kass Galériában, bemutatva Kass Jánosnak és Szántó Tibornak a világirodalom százhusz ars poeticájához tervezett tipográfiai variációit. Az itt szereplő munkák egy nemzetközi tipog-

ráfiai mintakönyvben jelennek meg, két éven belül. A tipográfiai munkák mellett az „illusztrált” szerzők ars poetica-művei eredeti nyelven öltnek majd testet.

Trogmayer Ottó múzeumigazgató rövid, de baráti hangvételű megnyitójában a tipográfiai munkák mai helyéről beszélt: egy verset csak olvasva lehet megismerni, megtanulni, az olvasáshoz pedig mindig is szükség lesz könyvre, s amíg

létezik könyv, addig a könyvművészetre is fontos szerepe hárul az olvasáskultúrában.

A kiállítás záró akkordjaként Trogmayer Ottó köszöntötte 80. születésnapjuk alkalmából Kass János objektjeivel Szántó Tibort, John Halast és Victor Vasarelyt, aki betegsége miatt nem tudott részt venni az ünnepségen.

P. Sz.

FOTÓ: NAGY LÁSZLÓ

Kass János, Szántó Tibor, John Halas: a nyolcvanévesek egészségére

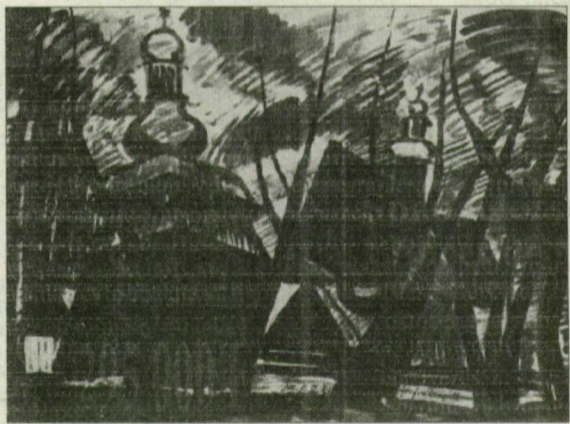
Szenvedély és logika

Nemes Lampérth-variációk

Nekem kivételes öröm Nemes Lampérth József műveit látni a Móra múzeumban (IV. 24.–V. 31.). Nem mint ha a korábbi Csók István tárlat csalódást okozott volna. Dehogyan. Csak-hogy, válogatások vagyunk. Szubjektívek. A gyengébb ember mindenestetre az erősebbhez vonzódik. Lehet, pontosan ezért

szerelem annyira Nemes Lampérth művészetét. Ha netán festő lettem volna, bizonyára ő lenne egyik legfőbb példaképem. De másként alakult a sorsom. Így csak halovány gondolatokkal tiszteleghetek e művészeti lángelme előtt.

Alig élte túl a harmincadik esztendejét (1891–1924). Mégis: ő sokkal többet megélt és megértett forrongó korszakából, mint a nálánál idősebbek. Nem véletlen például, hogy Kassák-portréja is ott van képei között. Mert a legprogresszívebbekhez kötődött: a hazai aktivistákhoz. Mint ahogy az sem lehet meglepő, hogy az anyalföldi elmeegógyintézet látványa is felbukkan a falakon. Épp a bejárat mellett. Holott ez volt a vég, a tragikus záróakkord. Elvégre a szenvedélyes,

Nemes Lampérth József: Fatemplomok (1919)

belső izzású életnek mindig is ára volt. Elég itt csak Gulácsy, Kondor Béla vagy Gruber Béla sorsára gondolnunk.

Pedig Nemes Lampérth képei látszólag borzasztó egyszerűek. Köznapi tájakat, csendéleteket, fejeket rajzol és fest, nem is szólva monumentális hatású aktjairól. Feltűnik azután, hogy mindenfelé amolyan párhuzamosan futó vonalkázást, sávvezést alkalmaz. Akár egy vérbeli grafikus. Más kérdés, hogy anyaghasználatára már a rajzoknál is ellentmond ennek. Hisz lépten-nyomon a leg súlyosabb eszközökkel: a tussal és diófapáccal dolgozik. Amivel akaratlanul is egyféle festői keménységet kölcsönöz lapjainak.

Persze olajképeivel jutott fel a legmagasabb csúcsokra. Igaz,

a szemléleti kiindulást neki is Cézanne jelentette, ám később a maga útján haladt. Tudomásul vette ugyan a kubizmus formai egységességét, de ő nem áldozott fel mindent a dinamikus térélmény oltárán. Inkább azt látjuk: nála a vitális térszemlélet szétbonthatatlanul összefonódik a re-

szerezte egy grafikus, egy festő és egy szobrász irányítaná ecsetvonásait.

Végül újra legendás aktjait nézegetem. Bizonyára csak Maillol tudta ilyen erősnek, önállóan láttatni a női testeket. Ő azonban meghagyta figurái omlékony lágyágát. Nem így Nemes Lampérth. Nála az aktokból is valami férfiuji öserő sugárzik: valami feloldhatatlan művészi személyességgel.

SZUROMI PÁL